

Nemzeti és etnikai kisebbségek a két világháború közötti szlovákiai városokban, különös tekintettel a zsidóságra

*Zemko, Milan: Národnostné a etnické menšiny. K problematike výskumu dejín
národnostných menšín a ich politických strán na Slovensku za prvej ČSR. = Historický časopis,
50. roč. 2002. 1. no. 73–79. p.*

Richard Marsina szlovák történész a kisebbségi viszonyok-viszonylatok alakulását a „szlovák történelem kulcskérdései” közé sorolja. Ennek ellenére ez a sokrétű téma korántsem kelt súlyának megfelelő érdeklődést, nem ösztönöz serény kutatómunkára napjaink történészei körében (a cseh–szlovák kapcsolatok kutatása kivételével). A néprajzosaok e tekintetben sokkal érdeklődőbbek és produktívabbak.

Szerzőnk egy sor népszámlálási, választási és várostörténeti adat közlésével a szóban forgó tematika egyetlen, de felettebb fontos szeletének, a két világháború közötti kisebbségek és pártjaik városokban játszott szerepének alakulására hívja fel – amolyan „kedvcsinálóként” – a figyelmet.

A csehszlovák népszámlálások (1919, 1921, 1930) adatai arról tanúskodnak, hogy a kisebbségi státusban élő magyarok, németek és zsidók Szlovákia városi településein az első Csehszlovák Köztársaság megszűntéig – eltekintve a kisebb-nagyobb fogyatkozásoktól – alapjában megtartották az államfordulatot megelőző pozícióikat.

A kisebbségi pártok 1920-ban az érvényes szlovákiai szavazatok 24,17%-át nyerték el annak ellenére, hogy a magyar és a magyar–német pártok az ország öt szavazó körzetéből csak kettőben (az érsekújváriban és a kassaiban) mérettek meg magukat, a zsidó pártok pedig csak háromban. Az érsekújvári körzetben a szavazatok 72,72%-át szerezték meg az ellenzéki pártok, a kassaiban pedig 39,16%-át. (Ez utóbbinak az volt az oka, hogy a körzetben nem indult a német – magyar szociáldemokrata párt, s így a kisebbségi szavazók közül sokan a csehszlovák szociáldemokratákra szavaztak.) A későbbi választásokon az iménti „negyedrészes” szavazati arányt már nem sikerült elérni, csak megközelíteni.

A szlovák–magyar nyelvhatáron túl kilenc 10 és 20 ezer közötti népességű város fektült. Közülük a kisebbségi pártok a sok tekintetben ilyennek tekinthető Csehszlovák Kommunista Párttal együtt 1925-ben egy városban (Zsolnán) a kisebbségi lakosság létszámának megfelelően szerepeltek, ötben (Eperjesen, Nyitra, Selmechányán, Trencsénben és Besztercebányán) több szavazatot szereztek, mint amennyi kisebbségi élt bennük, s csupán három városban (Rózsahegy, Nagyszombatban és Iglón) maradtak el voksaik a kisebbségi lakosság létszámától. Az adatok azt bizonyítják, hogy a kisebbségi pártok „rádiusza” igencsak átnyúlt a nyelvhatáron.

A kisebbségek közül a németeknek és – főként – a zsidóknak „városképző”, „városalkotó” funkciójuk volt. Míg 1930-ban Szlovákia negyvenöt ezernél népesebb városában a „csehszlovák” népességnek csupán 17,09, a magyar népességének csak a 14,41 százaléka élt, addig a német népességnek (főleg Pozsonynak köszönhetően) a 36,77, a zsidóságának pedig több mint a fele, azaz, a 50,21 százaléka. Eközben a zsidó nemzetiség Szlovákia összlakosságának csak a 2,39 (1921), illetve a 2,01 (1930) százalékát tette ki, a zsidó hitű népesség pedig a 4,53, illetve 4,11%-át. Pozsonyban, Szlovákia fővárosában 14,882 zsidó polgár élt, ami az összlakosság 12,01%-a volt. A második legnagyobb városban, Kassán 11,195-en éltek, ami megközelítette a lakosság 16%-át. A 10 és 20 ezer közötti lakost számláló városokban a zsidók aránya így alakult: Komárom 9,46, Érsekújvár 11,29, Nagyszombat 17,90, Nyitra 17,90, Eperjes 18,21%.

A kisvárosi kategóriában akadtak városok (pl. Selmecbánya, Zólyom, Rózsahegy, Igló, Pöstyén, Trencsén, Zsolna, Losonc), ahol viszonylag kevés volt a zsidó, s voltak, ahol sok (a „csúcs”: Homonna 32,17% és Dunaszerdahely 42,21%).

A felsorolt és az itt fel nem sorolt számadatok legfeljebb keretet adnak ennek a kisebbségi problémának. Ezt kellene „élettel”, a városi kapcsolatrendszerrel, gazdasági és kulturális tényekkel, illetve azok interpretálásával kitölteni. Egyébként a zsidóság további sorsa „saját jogon” túlnyomórészt a holokausztba torkollik, ám azt sem szabad elfelejteni, hogy közülük sokan németként vagy magyarként lettek a történeti sorsfordulók érintettjei: üldözöttjei-áldozatai.

Futala Tibor

Az ukrán történelemről és kultúráról – olasz szemmel

Calvi, Luca: *Ucraina. Questioni di storia e cultura. = Trieste, Edizioni Università di Trieste, 2002. 143 p.*

„Ukrajna a kenyér földje, Ukrajna terra incognita, Ukrajna az európai és olasz szlavisztika fehér foltja, Ukrajna a nyugati kultúra utolsó bástyája az ázsiai Oroszország ellen...” Ezekkel a szavakkal kezdődik Luca Calvinak, a kiváló olasz ukrainistának a Trieszti Egyetemi Kiadónál megjelent kötete. Az általa talán túlzott szerénységgel megfogalmazott cél mindössze a problémafelvetés; ehhez képest azonban olasz–ukrán tudományos és művelődési kapcsolatok gazdag anyagon való bemutatását kapja kézbe az olvasó.

A kötet hat tanulmányt tartalmaz. Az első az olaszországi ukrainisztika történetével, a második Jevhen Onac'kyj, a második világháború végéig Olaszországban tevékenykedő legjelentősebb ukrainista munkásságával, a harmadik az Ukrán Szabad Egyetem tevékenységével és az olaszországi ukrainisztika megteremtésének első kísérletével foglalkozik; a negyedik Ukrajna történelmének és eszmetörténetének szentel teret; az ötödik Ukrajna 20. századi megszületéséről és elismeréséről szól, s végül, a hatodikat a szerző Ukrajna és a földközi-tengeri térség kapcsolatának szenteli.

1. Az olaszországi ukrainisztika a két világháború között

Közvetlenül az első világháború utáni évekre tehető a modern értelemben vett olaszországi szlavisztika megszületése. Az 1920-as év két esemény miatt érdemel említést, az egyik, hogy Giovanni Maver megindítja a padovai egyetem első hivatalos szlavisztikai kurzusát, a másik a római *Europa Orientale* (‘Kelet-Európa’) című folyóirat első számának megjelenése.

Az Ukrajnával foglalkozó tanulmányok a tárgyalt időszakban két részre oszthatók: a) politika- és gazdaságtörténeti, b) irodalmi, művészeti és néprajzi tárgyúakra.

a) 1921-ben az *Europa Orientale*-ben jelenik meg az a T. Halip Hafenko által írt cikk, amely az ukrán nacionalisták félelmeit és követeléseit összegzi. A legfontosabb ezek közül Ukrajnának Oroszország és Lengyelország által történő elismerése. Aurelio Palmieri 1926-os cikke Ukrajnának a Szovjetunió belüli helyzetével foglalkozik történeti és geopolitikai szempontból. Ugyanebben az évben Wolfgango Giusti Ruténiával foglalkozó cikke szentel figyelmet a néprajzi szempontból „ukránnak” tekinthető területnek. E témával foglalkozik C. Magnino, A. M. Gobbi Belcredi és A. Scrimali is.